

2009-09-25

1 (15)

Dnr: 00-2008:474

Bollnäs kommun
Stadshuset
821 80 Bollnäs

Nyhamre skola
Nyhedsbacken 22
821 31 Bollnäs

Gärdesskolan
Läroverksgatan 39
821 33 Bollnäs

Torsbergs gymnasium
Läroverksagatan 36
821 33 Bollnäs

Utbildning för nyanlända elever

Kvalitetsgranskning av Nyhamre skola, Gärdesskolan och Torsbergs gymnasium i Bollnäs kommun

Sammanfattande bedömning

- Det finns väl utarbetade riktlinjer för hur mottagandet av nyanlända elever ska gå till i Bollnäs kommun och i samtliga tre skolor. Riktlinjerna är väl förankrade bland skolornas personal. Kommunen behöver förtydliga de kommunala riktlinjernas status.
- Kommunen bör inventera behovet av och tillgången på lärare i svenska som andraspråk och vid behov initiera kompetensutveckling av befintlig personal eller nyrekrytering för att tillgodose behovet av lärare som har utbildning i svenska som andraspråk. På Nyhamre skola och Gärdesskolan behöver lärarnas kunskap och förståelse för vad andraspråksinläring innebär öka.
- På samtliga tre skolor genomförs kartläggning av elevernas tidigare skolbakgrund, erfarenheter och intressen. Denna kartläggning ligger till grund för en flexibel organisering av undervisningen i olika gruppkonstellationer, anpassade till elevernas tidigare skolerfarenhet, ålder och behov.
- Nyhamre skola måste erbjuda eleverna undervisning i de ämnen eleven redan har goda kunskaper i.
- Individuella utvecklingsplaner måste upprättas för alla elever på Nyhamre skola.

- På Nyhamre skola finns en hög ambitionsnivå för att så tidigt som möjligt slussa över eleverna till ordinarie skolverksamhet. Ansvarsfördelningen mellan de två rektorerna på Nyhamre skola behöver dock förtydligas.
- Rektorerna på alla tre skolor behöver inventera behovet av studiehandledning på modersmålet/skolspråket samt se över organiseringen av studiehandledningen så att den svarar mot elevernas individuella behov.

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildning för nyanlända elever under perioden januari 2009 till juni 2009. Granskningen av Nyhamre skola, Gärdesskolan och Torsbergs gymnasium i Bollnäs kommun ingår i detta projekt. Övergripande iakttagelser och slutsatser inom området kommer att redovisas i Skolinspektionens rapport "Utbildning för nyanlända elever".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen och projektplanen för kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar initieras med utgångspunkt i en nationell risk- och väsentlighetsanalys. Med denna som grund inriktas kvalitetsgranskningen mot områden i behov av förbättring samt görs ett urval av huvudmän och skolor som granskas utifrån i förväg fastställda perspektiv och frågeställningar.

Tidigare studier har visat att många av de lärare och skolledare som möter nyanlända elever har ett djupt engagemang och en stor öppenhet mot eleverna och deras vårdnadshavare. Men nyanlända elever får ändå inte alltid en utbildning som är likvärdig och heller inte alltid anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Det råder skillnader mellan kommuner i sätt att organisera och genomföra utbildningen och måluppfyllelsen är generellt sett låg. Forskning och tidigare inspektioner visar att den utbildningen nyanlända elever får inte alltid är anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Nyanlända elever får ofta ensidigt ägna sig åt att lära sig svenska som andraspråk medan tillgång till andra ämnen många gånger är begränsad. Erfarenheter från inspektion visar också att eleverna inte heller erbjuds undervisning i modersmålet eller studiehandledning i modersmålet i tillräcklig utsträckning. Många nyanlända elever upplever enligt tidigare studier svårigheter i kontakten med andra elever och att bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot kommunens och skolornas insatser för att nyanlända elever ska få en likvärdig

utbildning med god kvalitet. Totalt har 14 kommuner och 34 grund- och gymnasieskolor i landet granskats.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad kommun och i vissa fall även skolor, där Skolinspektionen tar ställning till om kommunen uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet undervisningen bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar kommunen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Bollnäs kommun har ingått i kvalitetsgranskningen och resultatet redovisas i detta beslut. Underlaget till beslutet består av dokument från kommunen, Nyhamre skola, Gärdesskolan och Torsbergs gymnasium, samt av information som samlats in vid intervjuer den 31 mars till 3 april, 2009. I kommunen och skolorna genomfördes intervjuer med ordförande för barn- och utbildningsnämnden, kommunens för- och grundskolechef, gymnasiechefen, rektorn för integrationsenheten, skolornas rektorer, modersmåls lärare samt ett urval av lärare och elever från de tre skolorna. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för kommunen och skolorna har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen. Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Bollnäs kommun har varit undervisningsråden Elisabeth Ritchey och Per Eng.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat två olika frågeområden med underliggande delfrågor.

1. Hur är det att vara nyanländ elev i skolan?

Fokus i denna kvalitetsgranskning har varit att granska skolornas förmåga att genom en individuell planering anpassa undervisningen till varje elev samt i vilken utsträckning skolorna utgör en trygg miljö med inriktning mot lärande. I de fall granskningen finner att kommunen och skolorna lyckats möta elevens behov på ett bra sätt har också undersökts vad som gjort att de lyckats. I motsvarande fall har undersökts vilka hinder som finns.

I detta sammanhang har även undersökts hur kommunens strategier för de nyanlända ser ut, hur samverkan mellan olika berörda parter i samhället fungerar och i vilken utsträckning skolorna har fungerande rutiner för mottagande och skolinledning. Vidare har eventuell förekomst av kränkningar undersökts.

2. I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Huvudfokus inom detta område har varit på vilket sätt man kan se att undervisningen är organiserad utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar, om skolorna värderar elevens kunskaper och utformar undervisningen så att eleven får fortsätta att utvecklas från sin nivå. Det har också varit viktigt att undersöka vilken kompetens

personalen som undervisar de nyanlända har när det gäller språkutveckling samt hur kommunen gör för att få den kompetens som behövs.

Inom detta område har också granskats hur kommunen samordnar sina resurser, om skolorna har tydliga rutiner för vem som har ansvar för elevens undervisning, i vilken utsträckning kommunen satsar på modersmålsundervisning. Även frågor om hur skolorna och kommunen följer upp elevernas kunskapsutveckling och använder resultaten som grund för analys och omprövning av mål och metoder har behandlats.

Definition

Skolinspektionen har använt följande definition inom denna kvalitetsgranskning:

Med nyanlända elever avses elever som inte har svenska som modersmål och inte heller behärskar det svenska språket och som anländer nära skolstarten eller under sin skoltid i grundskolan, gymnasieskolan eller motsvarande skolformer.

Granskningen omfattar elever som anlänt till skolorna under år 2008 och 2009.

Skolinspektionens iakttagelser

Bollnäs kommun ligger i södra Hälsingland och har drygt 26 000 invånare. Vid tiden för granskningen finns i kommunen 14 kommunala grundskolor och en kommunal gymnasieskola. Därutöver finns en fristående grundskola och en fristående gymnasieskola. Ytterligare en fristående grundskola har fått tillstånd att starta.

I kommunen finns två politiska nämnder, Barn- och utbildningsnämnden som bland annat ansvarar för den kommunala skolverksamheten, och nämnden för Lärande och arbete, som bland annat ansvarar för vuxenutbildningen. En gemensam förvaltning, Barn-, utbildnings- och kulturförvaltningen, som leds av en förvaltningschef, ansvarar för den kommunala förskole- och skolverksamheten inklusive skolbarnomsorgen, men även för kommunal vuxenutbildning, sfi, högskoleenheten, kommunala kulturskolan, kultur-, biblioteks- och fritidsgårdarna samt konstnärlig utsmyckning av kommunens byggnader. Vid förvaltningen finns också en för- och grundskolechef som ansvarar för den kommunala förskole- och grundskoleverksamheten inklusive skolbarnsomsorgen och en gymnasiechef som ansvarar för kommunens gymnasieskola.

1.1 Att vara nyanländ elev i Bollnäs kommun

Mottagandet i kommunen

Bollnäs kommun har sedan flera år tillbaka ett avtal med Migrationsverket om att ta emot flyktingar. År 2008 hade 92 personer tagits emot fram t.o.m. oktober månad. Överenskommelsen för 2009 gäller för 103 personer. I denna överenskommelse ingår även att ta emot 20 ensamkommande barn och ungdomar. Enligt uppgifter från kommunen fanns år 2008 totalt 59 nyanlända grundskoleelever i förberedelseklass och 18 nyanlända gymnasieelever. 20 av dem är ensamkommande elever, varav 14 är placerade i förberedelseklass i grundskolan (Nyhamre) och 6 på IVIK (Introduktionsutbildning

för nyanlända elever inom ramen för gymnasieskolans individuella program) i Torsbergs gymnasium. Totalt uppskattar kommunen att 128 elever under 2008 fick modersmålsundervisning och ca 100 elever undervisning i svenska som andraspråk.

I Bollnäs kommun finns en enhet, Integrationsenheten, som ansvarar för kommunens flyktingmottagande i nära samarbete med berörda myndigheter, organisationer och arbetsliv. Integrationsenheten hör till nämnden för Lärande och arbete. Ansvarig för förskolornas och skolornas mottagande av nyanlända elever är den rektor som också ansvarar för verksamheten för nyanlända elever på Nyhamre skola. Nyanlända grundskoleelever i Bollnäs kommun placeras inom cirka två veckor efter ankomsten till kommunen i förberedelseklass i Nyhamre skola, med undantag för elever som är 6-7 år gamla. Dessa går direkt in i undervisning i förskoleklass eller årskurs ett i närmast belägna skola. Nyanlända gymnasieelever placeras på IVIK i Torsbergs gymnasium. Alla rektorer i kommunen har dock enligt rektorn för Integrationsverksamheten i uppdrag att arbeta utifrån ett "invandarperspektiv", dvs. att möta nyanlända elever där de befinner sig i sin utveckling.

Skolinspektionen har tagit del av en Lokal överenskommelse om samverkan för introduktion av flyktingar och andra invandrabarn/ungdomar i Bollnäs kommun. Som bilaga till denna finns dels en uppdragsbeskrivning för för- och grundskolornas integrationsverksamhet, dels mål för gymnasieskolans introduktion för flyktingar och andra invandrare i åldrarna 16-20 år. I för- och grundskolans uppdragsbeskrivning anges bland annat det ansvar som vilar på kommunen respektive skolan beträffande stöd i skolarbetet, modersmålsundervisning, studiehandledning på modersmålet samt undervisning i svenska som andraspråk.

Den Lokala överenskommelsen är daterad 2009-01-01 (reviderad upplaga) och innehåller tydligt utformade riktlinjer för hur mottagandet av flyktingar och nyanlända elever ska gå till. Överenskommelsen syftar till att öka de lokala förutsättningarna för en introduktion av nyanlända avseende skola, utbildning och hälsa. Den ska tillvarata och utveckla individens resurser på ett sådant sätt att inträdet i det svenska samhället kan ske så tidigt som möjligt och med god kvalitet. Likheten i omhändertagande och integrationsarbete beroende på skäl till invandringen ska också ökas. Överenskommelsen ska också tjäna som en handbok i integrationsarbetet för berörda tjänstemän inom kommunen. Däremot har den inte beslutats på politisk nivå, vilket uppfattas som ett bekymmer av några av de tjänstemän, rektorer och lärare som Skolinspektionen intervjuat. Ordförande i Barn- och utbildningsnämnden uppger till Skolinspektionen att de politiska besluten om mottagande av flyktingar och nyanlända elever i kommunen har fattats av kommunfullmäktige och att den lokala överenskommelsen utgör en tjänstemannaskrivelse som anger hur kommunfullmäktiges beslut ska verkställas. Denna behöver således enligt ordförande inte beslutas politiskt.

Enligt Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever¹ bör kommunen ha riktlinjer för mottagande av nyanlända elever samt se till att riktlinjerna är kända av skolans

¹ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15)

personal. Skolinspektionen konstaterar att det finns väl utarbetade riktlinjer som på ett mycket tydligt sätt beskriver hur mottagandet av nyanlända elever ska gå till i kommunen. Dessa är också väl förankrade bland skolans personal. Däremot råder en osäkerhet om riktlinjernas status och om riktlinjerna också utgör Barn- och utbildningsnämndens viljeinriktning. Detta behöver enligt Skolinspektionen förtydligas.

Nyhamre skola

Nyhamre skola är den skola i kommunen som tar emot nyanlända grundskoleelever i årskurs 2 till och med årskurs 9. Totalt finns vid Nyhamre skola under läsåret 2008/2009 ca 300 elever. Ungefär en tredjedel av eleverna har utländsk bakgrund och kommer från mer än 25 olika länder. Skolan är inrymd i renoverade lokaler i ett f.d. sjukhus. Verksamheten består av förskoleklass, elever i årskurserna 1-6, särskoleverksamhet samt förberedelseklass för nyanlända elever i årskurserna 2-9.

För verksamheten för de nyanlända eleverna på Nyhamre skola ansvarar en rektor på 50 procent av en heltid, samma rektor som också är ansvarig för för- och grundskolornas integrationsverksamhet i hela kommunen. För övrig verksamhet på Nyhamre skolan ansvarar en annan rektor. Det finns en nära samverkan mellan de båda rektorerna. Dock framkommer en viss osäkerhet vid vilken tidpunkt ansvaret för de nyanlända eleverna övergår från den ene rektorn till den andre. I vissa fall släpper rektorn för de nyanlända eleverna ansvaret för sin elev när integreringen i vanlig klass påbörjas. I andra fall kvarstår ansvaret tills eleven är integrerad helt och hållet. Detta skulle enligt Skolinspektionen kunna medföra att elever "hamnade mellan stolarna". Ansvarsfördelningen mellan rektorerna behöver därför förtydligas².

Vid tillfället för granskningen finns vid Nyhamre skola 41 nyanlända elever, placerade i tre olika förberedelseklasser: en grupp för ensamkommande elever i ålder motsvarande årskurserna 7-9, en grupp för övriga nyanlända elever i årskurserna 7-9 och en grupp för yngre elever. Placeringen i de olika grupperna görs utifrån en kartläggning av elevernas tidigare erfarenheter, skolbakgrund och ålder. Rutinerna för mottagandet finns väl dokumenterat i den Lokala överenskommelsen som personalen är väl införstådd med och också följer.

Personal och elever uppfattar genomgående att eleverna tas emot på ett bra sätt. Några elever skriver följande i den elevenkät som Skolinspektionen använt för att få en fördjupad bild av elevernas upplevelser av skolan: *"När jag första dagen kom till skolan, togs jag emot med glädje. Mina lärare och klasskamrater är trevliga och snälla". "Jag är glad för att jag är nöjd med den här skolan. Skolan och lärarna hjälper mig mycket för att lära. Innan jag kom till Sverige, kunde jag inte läsa och skriva. Men nu kan jag läsa och skriva."*

Alla nyanlända elever får redan från början en klasstillhörighet och när eleverna känner sig trygga och uppnått vissa elementära kunskaper i svenska, påbörjas en integrering – antingen i Nyhamre skola eller i andra skolor. Det finns en uttalad ambition från skolan att eleverna så snabbt som möjligt ska integreras i ordinarie klassundervisning och re-

² 2 kap. 2 § skollagen

dan efter ett par veckor kan en sådan integrering påbörjas i vissa ämnen. För de äldre eleverna (årskurs 7-9) finns vissa praktiska svårigheter med utslussning till ordinarie klasser eftersom den måste ske till andra skolor. Detta är en av anledningarna till att man nu i kommunen beslutat att från och med höstterminen 2009 starta upp en förberedelseklass för äldre nyanlända elever (årskurs 7-9) i Gärdesskolan.

I Nyhamre skolas kvalitetsredovisning för 2008/2009 finns som mål att förbättra informationsutbyte och samverkan vid utslussning från förberedelseklassen till ordinarie klass. Utvärderingen visar att inledande diskussioner om hur man ska arbeta för att nå detta mål har inletts med bland annat planeringsträffar, där personalen samråder om hur utslussningen ska genomföras. Dock uppfattar man att rutinerna behöver förbättras.

Vid Nyhamre skola har man särskilt betonat vikten av att tidigt etablera goda kontakter med elevernas föräldrar och föräldrarna är uppmanade att vara med eleverna de två första veckorna i skolan, dels för att ge eleverna en ökad känsla av trygghet i skolan men också för att föräldrarna på detta sätt ska ges en kunskap och kännedom om hur skolan fungerar.

Av intervjuer med nyanlända elever på skolan framgår också att de känner sig trygga och att de genomgående trivs på skolan. En elev skriver: *"Jag tycker skolmiljön är mycket viktig för eleverna och jag tycker att denna skola har en bra stämning. Lärarna har ett bra uppträdande mot eleverna vilket gör att eleverna känner sig väl till mods."* Elever uppfattar också att de blir väl bemötta av såväl personal som andra elever. Två elever berättar: *"Skolan och lärarna är bra. Jag trivs i skolan. Jag lär mig mycket" och "När jag kom till skolan blev jag mött med full respekt. Jag tycker mycket om skolan för lärarna är underbara. Eleverna är också underbara."* Däremot finns det önskemål om att komma i bättre kontakt med de svenska eleverna. En elev berättar: *"Jag tror det finns goda möjligheter att studera och utvecklas i denna skola. Tack vare bra lärare lär vi oss mycket. Den enda svårighet jag har, är att jag inte känner mig hemma i den svenska skolmiljön och bland de svenska eleverna. Jag har fortfarande inga svenska vänner. Nu är det fem månader som jag har varit här, och jag kan prata svenska väl och klarar mig i olika situationer."*

Från personalhåll framkommer viss oro med anledning av att de äldre nyanlända eleverna (årskurs 7-9) inte riktigt "passar in" på skolan eftersom skolan i övrigt bara tar emot elever i årskurserna 1-6. De nyanlända eleverna känns "för stora". Flera elever uppger dock att de tror att det är "lättare" att som nyanländ vara med yngre elever, att de yngre kanske är "snällare". De tycker också det är roligt att leka på rasterna. *"Under rasten leker vi tillsammans och accepterar och respekterar varandra på ett underbart sätt."*

Skolinspektionen kan konstatera att det finns mycket väl utarbetade rutiner för mottagandet av nyanlända elever och att en kartläggning genomförs av elevernas tidigare skolbakgrund, erfarenheter och intressen. Denna kartläggning ligger sedan till grund för en flexibel organisering av undervisningen i olika gruppkonstellationer, anpassade till elevernas tidigare skolerfarenhet, ålder och behov. Samverkan med elevernas vårdnadshavare bedöms hålla god kvalitet.

Skolinspektionen konstaterar likaså att det finns en hög ambitionsnivå för att så tidigt som möjligt slussa över eleverna till ordinarie skolverksamhet och personalen har på ett medvetet sätt arbetat med att förbättra rutinerna kring detta. Förberedelseklassernas elever deltar redan från början i skolans gemensamma aktiviteter. När eleven ska gå över till ordinarie undervisning genomförs övergången successivt, enligt utarbetade rutiner där eleven först introduceras i klassen och sedan deltar i idrott och hälsa, bild, musik och slöjd för att sedan helt och hållet vara med i den ordinarie klassens undervisning. Det finns en också hög medvetenhet bland personalen om värdet av tidig integrering och särskilt positivt är det att lärare från såväl förberedelsegrupperna som övriga klasser träffas för att diskutera hur integration och utslussning ytterligare kan förbättras. Skolinspektionens kontakt med några av de ordinarie lärarna på Nyhamre skola visar att det finns en självklart positiv grundinställning till att ta emot nyanlända elever i ordinarie undervisning, så snart detta är möjligt utifrån elevernas behov. Exempel gavs också på viss samverkan mellan ordinarie klasser och förberedelsegrupperna, t.ex. under temadagar och friluftsdagar. Trots ett visst arbete från skolan att få till stånd en nära samverkan mellan förberedelseklassen och ordinarie klasser, finns det hos såväl personal som elever en önskan om ännu närmare kontakt med de svenska eleverna.

Skolinspektionen bedömer sammantaget att de nyanlända eleverna tas emot på att bra sätt på Nyhamre skola. Ansvarsfördelningen mellan de båda rektorerna behöver dock förtydligas.

Gärdesskolan

Gärdesskolan är idag kommunens enda skola för årskurserna 7-9 och har för läsåret 2008/2009 ca 400 elever. På skolan finns elever från 18 olika nationaliteter och alla nyanlända elever kommer till Gärdesskolan efter att de har gått i förberedelseklass i Nyhamre och uppnått en ålder motsvarande minst årskurs 7.

Vid Gärdesskolan finns en så kallad Internationell grupp, som inriktar sig på att ge särskilt stöd och hjälp åt nyanlända elever. Åtgärdsprogram finns för de elever som bedöms vara i behov av särskilt stöd. Dessa upprättas i samråd mellan ordinarie klasslärare och den lärare som ansvarar för undervisningen i Internationella gruppen.

Vid tillfället för granskningen fanns 15 elever som fick delar av sin undervisning i denna grupp. Vissa elever går endast en kort tid i gruppen medan andra elever stannar kvar och får delar av sin undervisning där under flera år. Alla elever har en ordinarie klasstillhörighet där de får större delen av sin undervisning. Några enstaka elever får under begränsad tid merparten av sin undervisning i Internationella gruppen. Beslut om placering i särskild undervisningsgrupp fattas dock inte för några elever. Skolan behöver enligt Skolinspektionen vara uppmärksam på att för elever som har fått uppehållstillstånd och som således är bosatta i Sverige ska det finnas beslut om placering i särskild undervisningsgrupp. Sådana beslut ska innehålla överklagandehänvisning med information om att elevens vårdnadshavare har rätt att överklaga beslutet till Skolväsendets överklagarnämnd.

Målet för verksamheten i Internationella gruppen är att eleverna ska kunna komma in på nationellt program i gymnasieskolan och i övrigt utvecklas så långt som möjligt. Gärdesskolan har en högre andel behöriga till nationellt program på gymnasiet än riket i övrigt. Likaledes är andelen elever som nått målen i alla ämnen högre på Gärdesskolan än i riket i övrigt.

Intervjuer med elever i Internationella gruppen visar att de trivs på skolan och att de uppfattar att de på ett naturligt sätt ingår i skolans övriga sociala gemenskap. De uppger att de är trygga och att kränkningar inte förekommer. En elev berättar: *"Min första dag i skolan var väldigt spännande, eftersom allt var okänt för mig: skolan, lärarna och barnen. Lärarna bemötte och välkomnade mig till den nya skolan. Det var väldigt trevligt och jag kände mig väldigt bra. Mina skolkamrater accepterade mig. I Gärdesskolan fick jag hjälp från mina lärare när jag behövde det. Jag fick hjälp även från andra i klassen."*

Skolinspektionen bedömer sammantaget att de nyanlända eleverna tas emot på ett bra sätt på Gärdesskolan. Ett gott utredningsarbete genomförs för att kartlägga elevernas behov av särskilt stöd.

Torsbergs gymnasium

Torsbergs gymnasium har ca 1 200 elever med 11 nationella samt ett individuellt och ett specialutformat, internationellt program.

Verksamheten för nyanlända gymnasieelever bedrivs inom ramen för IVIK (Introduktionsutbildning för nyanlända elever inom ramen för gymnasieskolans individuella program). Verksamheten startade upp hösten 2008 utan att formella beslut hade fattats av nämnden och således utan att det fanns ekonomiska medel avsatta för verksamheten. Detta har enligt personalen skapat oro och försvårat starten av verksamheten. Enligt ordförande i nämnden fattades beslutet att starta IVIK på eget bevåg av dåvarande förvaltningschefen utan beslut i Barn- och utbildningsnämnden. Ekonomiska medel till verksamheten har i efterhand reglerats genom att Torsbergs gymnasium fått ett extra tillskott. Enligt nämndens ordförande kommer verksamheten inom kort att tas upp för beslut i nämnden.

Verksamheten i IVIK riktar sig enligt skolans hemsida till dem som inte har bott så länge i Sverige. IVIK erbjuder undervisning framför allt i svenska som andraspråk, engelska och matematik, men även i andra ämnen som behövs för att eleverna ska kunna utveckla sitt språk och sin förståelse för det svenska samhället. Eleverna ska ges en grund för att kunna söka vidare till ett nationellt gymnasieprogram eller studera vidare på Folkhögskola eller Komvux. Inom IVIK kan eleverna kombinera studier med praktik.

För IVIK:s verksamhet ansvarar en rektor som också har ansvaret för IV-programmet samt för två nationella program. Cirka 25 procent av hennes tjänstgöring är knuten till IVIK.

I en bilaga till kommunens Lokala överenskommelse finns rutiner för hur mottagandet av nyanlända elever ska gå till vid Torsbergs gymnasium, vilka också följs. Först sker ett inskrivningssamtal där eleven och eventuellt elevens vårdnadshavare eller god man deltar liksom samordningsansvarig lärare från IVIK, elevens blivande kontaktlärare, eventuellt handläggare från Integrationsenheten och kontaktperson på HVB-hem (det sistnämnda gäller för ensamkommande elever). Detta samtal sker inom två veckor efter att eleven anlänt till kommunen. Vid samtalet ges dels information om skolan, dels påbörjas en kartläggning av elevernas tidigare skolerfarenhet, intressen, personliga mål samt kunskaper i svenska. Därefter placeras de in i en av tre grupper på IVIK. I första hand är det elevernas kunskaper i svenska som avgör vilken grupp eleven hamnar i. Verksamheten är flexibelt organiserad i tre grupper och eleverna byter grupptillhörighet allt eftersom de avancerar studiemässigt. En individuell studieplan upprättas efter ca 4 - 6 veckor från det att eleven har påbörjat sina studier på IVIK.

Vid tiden för Skolinspektionens besök fanns 27 elever mottagna inom IVIK. Verksamheten är belägen mitt i skolan vilket bildar förutsättningar för en naturlig integrering med övriga skolan. Personalen och rektorn uppger dock att de ännu inte hunnit vidta önskvärda åtgärder för att förbättra integreringen med övriga skolan. Några elever uppger också vid intervjuer och samtal att de oftare skulle vilja träffa svenska elever och kanske få viss undervisning tillsammans med de svenska eleverna: *"Det skulle vara bra om vi träffar andra svenska elever för att kunna språket". "Jag skulle behöva mer stöd i svenska språket som är svårt. Det räcker inte med de timmarna jag har idag."*

I övrigt uppger eleverna att de känner sig trygga och att inga kränkningar eller diskriminering förekommer. Några elever berättar: *"Som en shiamuslimsk flicka är jag nöjd med Torsbergsgymnasiet, eftersom jag upplever att min religiösa tro här respekteras". "Skolan är bra. Lärarna är också trevliga, snälla och duktiga. De hjälper oss och de försöker sitt bästa. Vi känner oss trygga i skolan". "Hej! Jag gillar skolan här i Sverige för att de inte slår barnen."*

Skolinspektionen konstaterar att verksamheten vid IVIK håller förvånansvärd hög kvalitet, särskilt med tanke på att den varit igång så kort tid och att det varit osäkert kring ekonomin och de formella besluten kring verksamheten. Rutiner för mottagandet finns – och efterföljs. En kartläggning av elevernas skolbakgrund och deras tidigare kunskaper, erfarenheter, behov och intressen genomförs. Genom kartläggningen får skolan en bild av elevens tidigare skolgång och kunskaper i de olika ämnen eleven har läst i hemlandet. Kartläggningen omfattar alla de ämnen eleven har läst och vilken nivå kunskaperna håller. Undervisningen är organiserad i flexibla grupper utifrån elevernas olika kunskapsnivåer, framför allt i svenska.

Skolinspektionen finner att rektorn är väl förtrogen med verksamheten för de nyanlända eleverna och att hon tar ett stort ansvar för att tillsammans med samordningsansvarig lärare driva den pedagogiska verksamheten mot ökad måluppfyllelse.

Sammantaget bedöms mottagandet i Torsbergs gymnasium hålla hög kvalitet.

1.2 Kvalitet i undervisningen

Genomförandet av undervisningen

I samtliga tre granskade skolor sker undervisningen i flexibla grupper utifrån en kartläggning av elevernas kunskaper, tidigare erfarenheter, ålder och behov. Grupperna förändras när t.ex. nya elever anländer eller äldre elever slussas över i ordinarie skolverksamhet. Observationer och intervjuer visar att undervisningen i hög grad anpassas till elevernas individuella förutsättningar och behov. Särskilt på Torsbergs gymnasium är undervisningen i hög grad individanpassad och inriktad mot att möta eleverna på deras individuella nivå. En elev med goda kunskaper i till exempel matematik får fortsätta på rätt nivå i det ämnet och kan samtidigt läsa på en lägre nivå i engelska. Elevernas individuella mål skrivs in i deras individuella studieplaner.

Observationer och intervjuer visar även att i alla tre skolor finns det en stor variation i arbetssätt och arbetsformer. Skolinspektionen kunde t.ex. på alla tre skolorna se mycket goda exempel på lärarledd klassundervisning, undervisning i mindre grupper, enskild undervisning, eget arbete och grupparbete. Eleverna ges också genomgående goda möjligheter att ha inflytande över sitt eget lärande genom att de t.ex. uppmuntras komma med egna reflexioner och önskemål. Skolinspektionen kunde även se goda exempel på hur man i undervisningen, t.ex. på Nyhamre skola, knyter an innehållet till elevernas tidigare erfarenheter.

På Nyhamre skola inriktas undervisningen mot att ge eleverna grundläggande kunskaper i svenska språket. I en arbetsplan, "Flyttfågeln", daterad 2007-10-29, anges delmål för undervisningen i förberedelseklassen. I denna finns t.ex. mål i grundläggande datakunskap, omvärldskunskap, trafik kunskap, naturkunskap, etc. Studiehandledning på elevernas modersmål eller skolspråk finns att tillgå i flera ämnen, dock inte i alla. I samtliga tre förberedelseklasser på Nyhamre finns också så kallade språkstödjare som talar elevens modersmål men som inte har grundläggande ämneskunskaper. Dessa fungerar delvis som tolkar och erbjuder enligt såväl personal som elever ett mycket gott språkligt stöd för eleverna.

Eleverna i Nyhamre skola är i hög grad nöjda med den undervisning de får. Dock efterfrågas av vissa elever undervisning i de ämnen som de redan tidigare har goda kunskaper i, t.ex. så saknar några elever undervisning i engelska och matematik, och är rädda att de kommer att glömma de kunskaper de har idag. Flertalet av de elever som Skolinspektionen samtalade med tycker dock att det viktigaste är att först lära sig svenska.

Individuella utvecklingsplaner skrivs inte regelmässigt för de nyanlända eleverna i förberedelseklasserna på Nyhamre skola. Personalen motiverar detta med att dessa i stället skrivs när eleverna flyttats över till sina ordinarie klasser. Däremot görs i förberedelseklasserna regelbundna uppföljningar av elevernas kunskapsutveckling och utvecklingssamtal - med hjälp av språkstödjare eller tolk - hålls minst en gång per termin, ibland flera gånger. När en elev lämnar förberedelseklassen skrivs ett överlämningsdokument som eleven får med sig när han eller hon går över till ordinarie klass.

Enligt grundskoleförordningen ska individuella utvecklingsplaner skrivas för alla elever i grundskolan³. Skolverkets Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever⁴ påtalar att denna bestämmelse gäller för alla elever i grundskolan utan undantag. Skolinspektionen konstaterar att skolan gör ett gott uppföljningsarbete och elevernas kunskapsutveckling dokumenteras på ett tydligt sätt. Det finns dock formella krav på individuella utvecklingsplaner för varje elev som skolan måste uppfylla. Skolan behöver därför se över den dokumentation som redan görs och ta ställning till om denna kan utgöra grund för individuella utvecklingsplaner.

I Gärdesskolan är huvudsyftet med undervisningen i Internationella gruppen att ge nyanlända elever det särskilda stöd och den hjälp de behöver för att kunna nå målen för utbildningen. Eleverna erbjuds undervisning i alla ämnen, och beslut om anpassad studiegång skrivs för de elever som bedöms inte ha förutsättningar att kunna tillgodogöra sig undervisning i samliga ämnen. Betyg sätts i alla ämnen och för de elever som inte når målen i slutet av årskurs 9 skrivs skriftliga bedömningar. En nära samverkan finns mellan klasslärarna och den lärare som har huvudansvaret för verksamheten i Internationella gruppen.

I Gärdesskolan erbjuds studiehandledning på modersmålet, eller på elevens skolspråk, i flera, men inte i alla, språk. Anledningen uppges vara att det inte finns modersmåls-lärare att tillgå i alla ämnen. Studiehandledningen bedrivs genomgående i Bollnäs kommun av modersmålslärarna. På Gärdesskolan är all studiehandledning på modersmålet förlagd till fredagar. Då får eleverna ta med sig sina böcker i de ämnen de behöver hjälp i och gå iväg till modersmålsläraren för att få språkligt stöd på sitt hem-språk eller skolspråk. Flera elever vill inte ha studiehandledning, bland annat med motivering att de då missar annan undervisning.

Enligt Skolinspektionen är det viktigt att organisatoriska omständigheter inte lägger hinder i vägen för elevens möjligheter att få den studiehandledning de bedöms ha behov av. Skolan bör överväga de nackdelar det för med sig att ha all studiehandledning förlagd till en speciell veckodag, oberoende av elevernas individuella scheman.

På Torsbergs gymnasium ligger huvudfokus på undervisning i svenska som andraspråk, men även matematik, engelska, samhällsorienterande ämnen, naturorienterande ämnen, idrott och hälsa, drama och eget arbete finns på elevernas schema. Vilka ämnen eleverna läser beror på elevernas individuella förutsättningar, tidigare erfarenheter och deras personliga studiemål. Eleverna kan få betyg i svenska som andraspråk, engelska, matematiksamhällsorienterande ämnen, och naturorienterande ämnen. Studiehandledning på modersmålet erbjuds i flera ämnen, dock inte i alla.

Enligt skollagen⁵ ska alla barn och ungdomar, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet. Skolinspektionen konstaterar att undervisningen för nyanlända elever

³ Grundskoleförordningen 7 kap. 2§

⁴ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15)

⁵ 1 kap. 2 § skollagen. Se även grundskoleförordningen 2 kap 2-3 §§.

i alla tre skolorna genomgående håller god kvalitet. Dock bör man i högre grad på Nyhamre skola utgå från den kartläggning som görs i samband med inskrivningssamtalet och göra en bedömning av att redan på ett tidigt stadium erbjuda undervisning i de ämnen eleven redan har goda kunskaper i. T.ex. så finns det flera elever som har goda eller mycket goda kunskaper i matematik och naturorienterande ämnen och som efterfrågar undervisning i detta.

Studiehandledning är enligt Skolinspektionen ett viktigt redskap för att eleven ska få tillgång till ämneskunskaper utan att begränsas av bristande kunskaper i svenska språket⁶. Detta kan i flera fall vara avgörande för om en elev bedöms kunna tas emot i reguljär undervisning, eller bedöms ha behov av fortsatt skolgång inom ramen för en så kallad förberedelseklass.

Skolinspektionen konstaterar att de tre skolorna i Bollnäs kommun gör stora ansträngningar för att erbjuda samtliga elever studiehandledning på elevens modersmål eller på det språk som eleven tidigare fått undervisning på (sitt så kallade skolspråk). Dock finns vissa organisatoriska begränsningar som bland annat har att göra med att det är modersmållärarna som ansvarar för studiehandledningen i kommunen och att studiehandledningen är förlagd till fasta tider i veckan, oberoende av elevernas individuella scheman och behov. Granskningen visar också att det finns vissa samordningsproblem, mellan de modersmållärare som ger studiehandledning och elevernas ordinarie lärare. Ofta är det avhängigt eleven att själv berätta för modersmålläraren/studiehandledaren vad han eller hon behöver hjälp med. Modersmållärarna i kommunen har påtalat dessa svårigheter för rektorn för integrationsverksamheten (som också är chef för modersmållärarna) och bland annat framfört önskemål om att i högre grad få samverka med lärarna i planeringen av undervisningen och t.ex. delta i skolornas arbetslagsträffar. Detta har oftast inte kunnat genomföras.

Skolinspektionen bedömer att skolornas rektorer behöver inventera behovet av studiehandledning på modersmålet samt se över organiseringen av undervisningen så att den bättre svarar mot elevernas individuella behov.

Lärarkompetens och undervisning i svenska som andraspråk

De lärare som arbetar med nyanlända elever i samtliga tre skolor har i stort sett en god kompetens för sitt uppdrag. All personal har någon form av lärarutbildning och särskilt på IVIK täcker de fyra lärarna upp med full behörighet, inklusive behörighet i svenska som andraspråk. Däremot finns brister i tillgång på utbildad personal i svenska som andraspråk på Nyhamre skola och Gärdesskolan. Där råder också en osäkerhet om vad andraspråksinlärning innebär, och en stor del av den undervisning i svenska som andraspråk som bedrivs på Nyhamre och Gärdesskolan har mer karaktären av att ge stöd i svenska språket för elever som har ett annat modersmål än svenska.

Skolinspektionen bedömer sammantaget att trots att kvaliteten på undervisningen i stort sett är god, är det viktigt att det bland lärarna finns en tydlig kunskap och förstå-

⁶ Grundskoleförordningen 5 kap. 2-3 §§ och gymnasieförordningen 8 kap. 5-6 §§.

else för vad just andraspråksinläring innebär. Kommunen bör inventera behovet av och tillgången på lärare i svenska som andraspråk och vid behov initiera kompetensutveckling av befintlig personal eller nyrekrytering för att tillgodose behovet av lärare som har utbildning i svenska som andraspråk.

Skolinspektionens rekommendationer/krav på åtgärder:

Kommunen har ansvar för att undervisningen som helhet inriktas på att uppfylla de krav som skollagen, förordningarna och läroplanerna ställer. Alla elever har utan undantag rätt till utbildning på samma villkor och har också en oavvislig rätt att få det stöd de behöver för att tillgodogöra sig utbildningen. I de kommunalt fastställda riktlinjerna för undervisning av nyanlända elever finns tydligt anvisat att målen gäller alla barn och elever som bor i kommunen, utan undantag.

Rektorerne har ansvar för att skolornas verksamheter inriktas mot att nå de nationellt fastlagda målen.

Utifrån Skolinspektionens kvalitetsgranskning avseende nyanlända elever i Bollnäs kommun bedömer Skolinspektionen att Bollnäs kommun i många stycken lever upp till de nationella målen och riktlinjerna när det gäller utbildning för nyanlända elever. Kvaliteten i undervisningen för nyanlända elever bedöms som övervägande god. Nedanstående punkter visar på vilka områden som måste åtgärdas och inom vilka områden förbättringsåtgärder rekommenderas.

Krav på åtgärder:

- Nyhamre skola måste erbjuda eleverna undervisning i de ämnen eleven redan har goda kunskaper i.
- Individuella utvecklingsplaner måste upprättas för alla elever på Nyhamre skola.

Rekommendationer:

- Kommunen behöver förtydliga de kommunala riktlinjernas status.
- Kommunen bör inventera behovet av och tillgången på lärare i svenska som andraspråk och vid behov initiera kompetensutveckling av befintlig personal eller nyrekrytering för att tillgodose behovet av lärare som har utbildning i svenska som andraspråk. På Nyhamre skola och Gärdesskolan behöver lärarnas kunskap och förståelse för vad andraspråksinläring innebär öka.
- Rektorerne på alla tre skolor behöver inventera behovet av studiehandledning på modersmålet/skolspråket samt se över organiseringen av studiehandledningen så att den svarar mot elevernas individuella behov.
- Ansvarsfördelningen mellan de två rektorerna på Nyhamre skola behöver förtydligas.

Uppföljning

Skolinspektionen följer upp detta krav på åtgärder inom sex månader från beslutsdatum. **Senast inom sexmånader från dagen för beslutet, dvs. senast den 25 mars, 2010 ska Bollnäs kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Stockholm vilka åtgärder som vidtagits.**

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Elisabeth Ritchey
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har också undervisningsråden Per Eng och Iréne Sehlin samt enhetschef Lotta Kårlind deltagit.